

Jun 2012.

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Predlog praktične politike

Marko Milošević

PREPREKE UČESTVOVANJU ŽENA U MIROVNIM MISIJAMA SRBIJE

Sažetak

U ovom radu bavićemo se preprekama učestvovanju žena u mirovnim operacijama, globalnim karakteristikama uključivanja žena u mirovne operacije i problemima na koje se nailazi prilikom sprovođenja ove politike u Srbiji. Pokušaćemo da odgovorimo na to koje su sve prepreke učestvovanju u mirovnim operacijama prisutne u Srbiji, kao i na to koje prepreke treba da savladaju žene učesnice mirovnih misija vojske i policije Srbije. Na osnovu intervjua sa učesnicima i učesnicama misija, kao i na osnovu korišćenja sekundarnih izvora, pokušaćemo široj publici da predstavimo osnovne probleme vezane za učestvovanje žena u mirovnim misijama i da damo nekoliko preporuka za poboljšanje stanja u ovoj oblasti.

PREPORUKE

1. Potrebno je definisati strategiju spoljne politike i jasno istaći spoljnopolitičke ciljeve angažovanja policije i Vojske Srbije u mirovnim misijama.
2. Potrebno je omogućiti preduslove za aktivnije učestvovanje žena u sastavu VS, i to intenzivnijim treninzima, obukom i kursovima za oficirke i podoficirke VS kako bi bio nadomešten nedostatak profesionalnog iskustva od 6 godina službe.
3. Potrebno je da, prilikom izbora kandidata i kandidatkinja za učestvovanje u misijama, rodno senzitivna politika bude aktivno promovisana. Ženama koje imaju iste kvalifikacije kao muškarci treba dati prednost kako bi njihova zastupljenost bila povećana u skladu sa odredbama NAP.
4. Potrebno je, i u vojsci i u policiji, vrednovati učestvovanje u mirovnim operacijama tako što će u kriterijume za napredovanje biti uvršteno i učestvovanje u misijama.
5. Potrebno je upoznati pripadnike VS i policije koji se spremaju za misije sa izazovima rodne politike u zemljama u kojima se misija odvija.
6. Potrebno je obezbediti institucionalnu podršku za roditelje koji odlaze u mirovne misije, i to davanjem posebnih beneficija, kao što su češća odsustva i plaćen boravak sa porodicom po povratku iz misije.
7. Potrebno je uspostaviti institucionalizovane kanale prenošenja znanja i iskustava iz mirovnih misija u sistem odbrane i bezbednosti.
8. Potrebno je sprovesti studiozno istraživanje u MO/VS i MUP-u kako bi bilo ispitano (ne)opredeljivanje žena za odlazak u MNO.
9. Potrebno je sprovesti istraživanje o stavovima građana o angažovanju policije i vojske u mirovnim operacijama.

Karakteristike savremenih oružanih sukoba

Završetak Hladnog rata i okončanje blokovske podele sveta slavljani su kao „kraj istorije“, kao ulazak u mirnu fazu razvoja. Nažalost, ova predviđanja demantovala je stvarnost. U svetu, najviše u Africi, došlo je do eskalacije oružanih sukoba, najčešće u vidu građanskih ratova u „raspadajućim“ državama (eng. *failed states*). Izmenjena priroda sukoba, u kojima dominiraju neformalne naoružane grupe, milicija i vojne frakcije, dovela je i do masovnog kršenja ljudskih prava, kao i do mnogobrojnih civilnih žrtava. Zbog nastojanja da se spreče sukobi i masovna kršenja ljudskih prava, u ovom periodu je naglo porastao i broj mirovnih misija UN (*videti grafikon 1*). Globalni mediji su, izveštavanjem sa ratišta, slike civilnih žrtava uneli u svaku „dnevnu sobu“, što je značajno doprinelo javnoj osudi zločina nad civilima.¹ To je dovelo do promene prirode mirovnih misija. Na te promene uticalo je uvođenje politike „nametanja mira“, „odgovornosti da se zaštiti“ (Glušac 2009: 80–92), Brahimijev izveštaj (2000), te rezolucija SB UN 1325. Ove promene vezane su za proaktivnu ulogu mirovnih snaga u misijama. One više nisu samo posmatrači obustavljanja vatre, već i moderatori mirovnih procesa. Uočena je potreba da civili, pogotovo žena i dece, budu zaštićeni u onim konfliktima u kojima zaraćene strane nisu sposobne (ili spremne) da im pruže zaštitu. Na taj način stavljen je naglasak i na aktivniju ulogu žena u operacijama, jer one specifično doprinose izgradnji mira. Pred mirotvorcima se našao čitav splet problema koje „vojnici nisu mogli sami da rešavaju“ (D. Hamaršeld), pa je tako otvoren prostor za uključivanje žena u redove mirotvoraca.

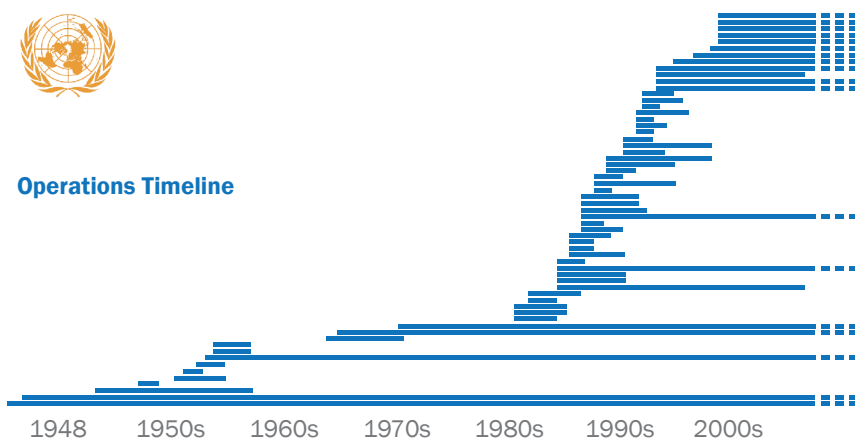
¹ Ne treba grešiti – odnos civilnih i vojnih žrtava u posthladnoratovskoj eri iznosi 50% : 50%, što odgovara proporciji između civilnih i vojnih žrtava u Drugom svetskom ratu. Ipak, porasla je osetljivost građana na civilne žrtve.

Mirovne misije nekad i sad

U ovom radu pod pojmom mirovnih misija uglavnom podrazumevamo misije UN. U periodu trajanja Hladnog rata tipičan angažman mirovnih misija podrazumevao je raspoređivanje „mirovnjaka“ između zaraćenih strana, uz obostrani pristanak na prekid vatre. Odgovornost pripadnika UN u ovom periodu bila je, dakle, održavanje mira u postkonfliktnim područjima (eng. *peace keeping missions*). Ovu pasivnu ulogu mahom su pružale neutralne i nesvrstane zemlje, kojima su se razvijene zemlje iz dva bloka retko priključivale. Smatralo se, možda opravdano, da bi angažman neke od svetskih sila doveo u pitanje nepristrasnost UN u tekućim konfliktima.

Operations Timeline

Grafikon 1. Misije UN*

Nakon završetka Hladnog rata, odnosno nakon 1990. godine, u misijama UN učestvuju i vojnici iz zemalja NATO i zemalja bivšeg Varšavskog ugovora. U ovom periodu UN su počele da sprovode drugačiji tip mirovnih misija, poput operacija „nametanja mira“ (eng. *peace enforcement*). Karakteristiku ovih misija predstavlja aktivniji angažman mirotvoraca, koji podrazumeva određeni stepen pristrasnosti, što se ogleđa u dejstvovanju protiv ciljeva i ljudstva zaraćenih strana. Posledica nametanja mira bila je i uvo-

đenje misija izgradnje mira (eng. *peace building*), te misija podrške mirovnim procesima (eng. *peace support*). Razloge zbog kojih je došlo do promene prirode angažovanja UN u mirovnim misijama prvenstveno treba tražiti u izmenjenoj prirodi konflikata koji se odlikuju pojavom asimetričnih pretnji, porastom građanskih ratova i velikim brojem civilnih žrtava. Ova evolucija nametnula je tradicionalnim akterima (vojnicima) nove zadatke i postavila pred njih nove izazove, što je zahtevalo i određena prilagođavanja. Obezbeđivanje neophodnih preduslova za život stanovništva podrazumevalo je, na primer, angažovanje civila – stručnjaka za obavljanje kompleksnih zadataka, kao što su demobilizacija, razoružavanje i reintegracija učesnika sukoba, kao i briga za žrtve, naročito žene i decu koji najčešće predstavljaju metu seksualnog nasilja i eksploatacije u sukobima.

Budući da su osetile potrebu da promene karaktera misija, kao i potrebu da one budu funkcionalno prilagođene izazovima na terenu, UN su usvojile nekoliko rezolucija,² kao i Brahimijev izveštaj iz 2000. godine³. Jednu od zajedničkih karakteristika svih ovih dokumenata predstavlja naglašena rodna dimenzija problema mirovnih misija. Uporedo sa većim angažovanjem pripadnika UN misija, dolazilo je do zloupotrebe položaja i mandata misije, kao i do kršenja ljudskih prava. Porast broja prostitutki u Pnom Penu (sa 6 000 na 25 000) tokom trajanja misije UN, kao i prostitucioni „reket“ koji su pripadnici UN uzimali u Bosni (pijaca Arizona) i Mozambiku, ukazuju na tamnu stranu mirovnih operacija (DeGroot 2009). Rodna neosvešćenost mirovnjaka, odnosno ignorisanje rodne dimenzije umanjuje mogućnosti izgradnje mira.

2 Rezolucije 1261 (1999), 1265 (1999), 1296 (2000), 1314 (2000).

3 Sastavljanje izveštaja podstaknuto je dešavanjima tokom 90-ih godina, kada UN nisu mogle uspešno da odgovore na izazove savremenih konflikata. Njegova svrha je da se promeni, to jest da se poboljša pristup UN prilikom planiranja i realizacije operacija podrške miru. Report of the Panel on UN Peace Operations, 2000. <http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/>.

* preuzeto sa sajta UN <<http://www.un.org/depts/dpko/dpko/timeline/pages/timeline.html>> 21. 10. 2008.

Načini na koje uključivanje žena u MNO doprinosi uspehu misija

Smatra se da učestvovanje žena u mirovnim operacijama pozitivno utiče na mirovne procese. Prisustvo ženskog osoblja u kontingentu mirovnih snaga otvara nove mogućnosti za efikasnu izgradnju mira. Ženama je lakše da razgovoraju sa drugim ženama, a izvesni kulturološki stereotipi pojedinih društvenih zajednica zabranjuju bilo kakve kontakte između muškaraca i žena. Zlostavljane žene i devojke češće se odlučuju na to da slučajeve pretrpljenog nasilja prijave pripadnicama mirovnih snaga. Stvaranje atmosfere u kojoj se žene ne plaše da otvoreno govore o problemima sa kojima se suočavaju, čak i kada je reč o seksualnom nasilju, utiče na to da se lokalno stanovništvo, a naročito žene i deca, osećaju zaštićeno. Istovremeno, povećavaju se osetljivost i spremnost muških članova mirovne operacije da reaguju na slučajeve kršenja prava žena, i to prvenstveno na slučajeve seksualnog i fizičkog zlostavljanja, koje se ne mora okončati sa prestankom oružanih sukoba (Odanović, 2009: 73-80). Pored toga, prisustvo ženskog medicinskog osoblja u misijama omogućuje pružanje zdravstvene zaštite ženama, što ne bi bilo moguće u zemljama u kojima kulturni običaji zabranjuju fizički kontakt između muškaraca i žena.

Pripadnice mirovnih snaga mogu i preventivno uticati na smanjenje tenzija u postkonfliktnim zonama. Jedan od primera predstavlja i obezbeđivanje „istopolnosti pregleda“ na kontrolnim tačkama, bez izazivanja nepotrebnih tenzija. Kao dobra praksa navodi se i postupanje holandskih jedinica u Iraku, koje u pretres stambenih prostora uvek vode po jednu ženu, kako bi uvažili lokalne odnose između muškaraca i žena. Zahvaljujući tome, lokalno stanovništvo je Holandane doživljavalo kao lokalne policajce, a ne kao okupatore.⁴ Pored toga, mešoviti sastavi posredno obezbeđuju i veću osetljivost muških pripadnika misije na kršenja prava žena. Neki autori navode i podatak da „različite studije pokazuju kako ljudi različito reaguju na konfrontaciju sa muškim i ženskim pripadnicima policije. Zbog toga, u najvećem broju policija Evrope i Severne Amerike žene čine četvrtinu sastava. Žene su uposlene ne zato da bi bili zadovoljeni standardi rodne zastupljenosti, već zato što su dobre u tome što rade (DeGroot 2009).“

Brojni pozitivni primeri potvrđuju pomenute pretpostavke o doprinosu žena izgradnji mira. Tokom 2009. godine Indija je u Liberiju poslala prvu u celosti žensku policijsku četu (105 pripadnica indijskih rezervnih policijskih snaga).⁵ Njihovo prisustvo nije samo ojačalo sprovođenje zakona, već je pozitivno uticalo na žene Liberije, koje su sada dobile pomoć u učenju samoodbrane, kao i u učenju rada na kompjuteru. Osim toga, zadatak ove jedinice bio je i pružanje prve pomoći i promovisanje higijenske politike, što je uticalo na poboljšanje kvaliteta života u ovoj zemlji.⁶

Uočivši važnost rodne dimenzije za uspešnost mirovnih misija, Direktorat za mirovne misije UN (DPKO), postavio je, u skladu sa rezolucijom 1325, nekoliko principa koje osoblje UN misija treba da primenjuje u svom radu:

1. princip *inkluzivnosti* – obavezuje pripadnike mirovnih misija da se konsultuju i sa muškarcima i sa ženama u postkonfliktnim regijama u vezi sa donošenjem svih odluka koje se tiču tih stanovnika;
2. princip *nediskriminativnosti* – obavezuje osoblje mirovnih misija da podrži sve aktivnosti i odluke koje podržavaju jednaka prava žena i devojaka i koje ih štite od štetnih posledica tradicionalnih praksi;
3. princip *postavljanja standarda* – zahteva zastupljenost i pripadnika i pripadnica u DPKO i UN misijama, čime se oslikavaju modeli rodne ravnopravnosti i uključenosti žena u procese donošenja odluka
4. princip *efikasnosti* u mirotvornim aktivnostima – zahteva da svi ljudski kapaciteti u postkonfliktnim društvima (žene, muškarci, dečaci i devojčice) moraju biti angažovani zarad sprovođenja stabilnog mirovnog procesa.

4 US needs to learn from Dutch troops, Daily News, 27. 12. 2003. <<http://news.google.com/newspapers?nid=1696&dat=20031227&id=dQsbAAAAIBAJ&sjid=PkgEAAAAIBAJ&pg=4237,3014429>> 23. 2. 2012.

5 Female police keep the peace in Liberia. <<http://www.un.org/works/sub3.asp?lang=en&id=51>> 5. 3. 2012.

6 Obraćanje Ban Ki Muna tokom ceremonije odlikovanja indijskih policajki. <<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=33027&Cr=liberia&Cr1>> 5. 3. 2012.

Prepreke uključivanju žena u MNO

Nasuprot argumentima koji govore u prilog većem angažovanju žena u mirovnim operacijama, uvreženo je mišljenje da je sektor bezbednosti domen rezervisan samo za muškarce (kao dokaz ovakve situacije dovoljno je uzeti u obzir procentualnu zastupljenost muškaraca, kao i systemske preduslove za ulazak u ovaj sektor). U ovom sektoru strukturno je reprodukovana patrijarhat, žene se u njemu retko zapošljavaju, a obrazloženje za to jeste stav da su fizički manje sposobne ili da su manje stručne da obavljaju poslove bezbednosnog karaktera. Pored toga, doskoro su vojne i policijske obrazovne ustanove bile zatvorene za žene, a vojna obaveza važila je isključivo za muškarce. Posledica toga je bila to da jedan broj žena sebe doživljava kao nekompetentne za obavljanje vojničkih ili policijski dužnosti. Stoga je moguće pretpostaviti da se žene mnogo manje interesuju za ovaj poziv od muškaraca.

Otpori uključivanju žena u sektor bezbednosti počivaju na predrasudama o nejednakosti polova, a dodatno ih potkrepljuju primeri „agresivnih“ žena. Naime, protivnici inkluzije žena pojedinačnim primerima žele da pokažu kako su neke žene agresivne, a potom da agresivnost pripišu svim ženama u sektoru bezbednosti. Jedan od najeklatantnijih primera predstavlja incident u zatvoru u Abu Graibu, gde je grupa američkih vojnika brutalno zlostavljala zatvorenike. Među osmoro optuženih za torturu nad zatvorenicama našle su se i tri žene, a zatvorom je upravljala žena (gen. Janis Karpinski). Ipak, ove kritike ne sadrže jasno strukturisane elemente koji ukazuju na prepreke, već je reč o više pojedinačnih primera koje protivnici inkluzije žena pokušavaju generalizovati (De-Groot 2008).

Slučaj Srbija

Nakon 10 godina neučestvovanja u misijama UN (od 1991. godine), Srbija (tada još uvek SRJ) ponovo 2002. godine počinje da se angažuje u mirovnim operacijama, i to učestvovanjem u vojnoj misiji UN u Istočnom Timoru. Od ukupno 296 vojnih lica iz naše zemlje, koja su od 2002. godine bila angažovana u deset mirovnih operacija⁷, žene su činile 13%. Policijska svoju prvu misiju započinje 2004. godine u okviru misije UNMIL u Liberiji. U tri dosadašnje misije policije (Liberija, Haiti i Kipar) učestvovalo je 10 žena. Ukoliko se postotak žena iz Srbije u mirovnim misijama uporedi sa zvaničnom statistikom UN, u kojoj se navodi da u vojnim UN misijama žene čine tek 2% sastava, dok u policijskim misijama taj broj ide i do 8%,⁸ dolazi se do zaključka da je Srbija u okviru proseka realne zastupljenosti žena u misijama.

Opšte prepreke sa kojima se Srbija suočava u vezi sa svojim angažmanom u mirovnim misijama utiču na sprovođenje preporuka iz Rezolucije 1325, odnosno predstavljaju izazov koji treba savladati kako bi žene bile prisutnije u mirovnim operacijama.

Prepreke učestvovanju Srbije u MNO

Glavne prepreke za povećan angažman naših vojnih i policijskih snaga, a time i žena u MNO predstavlja nedostatak strategije spoljne politike, kao i nedostatak profesionalne i materijalne podrške za učestvovanje u misijama. Mirovne misije predstavljaju jednu od tri misije vojske (uz odbranu zemlje i pomoć u vanrednim situacijama).⁹ Učestvovanjem u nekoliko mirovnih operacija od 2002. godine Srbija je pokazala nameru da preuzme deo odgovornosti za mir u svetu. Ipak, posle jednodecenijskog skromnog doprinosa Srbije mirovnim

7 Srbija trenutno učestvuje u šest mirovnih operacija pod okriljem UN-a. U pet misija učestvuju pripadnici Ministarstva odbrane i Vojske Srbije, a u tri pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova. Videti više na zvaničnim sajtovima vojske: <<http://www.vs.rs/index.php?content=bce7dcf0-fd29-102b-9fa8-28e40361dc2e>> i policije <http://www.mup.gov.rs/cms_cir/sadrzaj.nsf/mirovna-misija.h> 13. 6. 2012.

8 Videti na sajtu UNDPKO: <http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/gender_sces1325_chart.pdf> 5. 3. 2012.

9 Ministarstvo odbrane. Doktrina Vojske Srbije, 2010: 12. <<http://www.vba.mod.gov.rs/Doktrina-Vojske-Srbije-kraj.pdf>> pristupljeno 13. 6. 2012.

misijama, stiže se utisak da vladajuće političke elite i dalje nemaju jasnu predstavu o tome kakvu korist građani i država imaju od učestvovanja u multinacionalnim operacijama, niti su građanima predočene sve koristi i štete ovakvog angažmana. Prema mišljenju sagovornika iz MSP-a¹⁰, važan problem predstavlja nedostatak strategije spoljne politike i u njoj definisanog mesta za MNO. Za sada jedino Strategija nacionalne bezbednosti predviđa angažman u mirovnim operacijama UN, i to uz izvesna ograničenja¹¹. Bez spoljnopolitičke strategije, multinacionalne operacije ostaju zadatak ili misija ministarstava sile, umesto da predstavljaju koordinirani napor države u ostvarenju spoljnopolitičkih ciljeva.

Zbog navedenih zamerki podrška javnosti „prekograničnom angažmanu“ plavih šlemova relativno je mala. Istraživanje Centra za civilno-vojne odnose, koje je sprovedeno u nekoliko krugova od 2003. do 2005. godine, pokazalo je da skoro 50% građana ne podržava učestvovanje u MNO, dok je oko trećine ispitanika afirmativno gledala na angažman naših snaga u MNO (Hadžić 2006).¹²

Otkako je na snagu stupio novi zakon kojim se reguliše angažman u mirovnim operacijama (Službeni glasnik 2009), na snazi je i odredba o usvajanju Godišnjeg plana učesća u multinacionalnim operacijama. Ovaj dokument, koji Parlament usvaja svake godine, omogućava građanima da saznaju koliko ih koja misija u toj godini košta.¹³ Ipak, saznanje koliko je to, zapravo, sredstava, nije predočeno građanima Srbije. Naime, količina sredstava koje Srbija izdvaja ne može se meriti sa, recimo, iznosom koji izdvaja susedna Hrvatska. Za 500 pripadnika raspoređenih u 11 misija, ova zemlja izdvaja oko 4,7% budžeta odbrane (Savković 2011). Vojska Srbije za sedamdesetak učesnika u osam misija izdvaja manje od 1% budžeta odbrane. Ovako mali procenat budžeta govori o tome koliko su prioriteti Vlade usmereni na učešće u mirovnim misijama. Sa ovako malim sredstvima nije realno postizanje velikih spoljnopolitičkih dobiti.

1%
vojnog budžeta
se izdvaja za jedinu
konstantnu misiju
Vojske Srbije.

Žene u sektoru bezbednosti u Srbiji

Policija još od 1972. godine na Višoj školi unutrašnjih poslova školuje žene (do 2001. godine činile su do 10% sastava), dok mogućnost zapošljavanja u policiji posle završenog kursa uniformisane policajke stižu 2001. godine. Procenat žena u policiji i MUP-u od tada kontinuirano raste raste, tako da danas žene čine oko 21% zaposlenih (Rod i reforma sektora bezbednosti 2010).

Pripadnici VS u mirovnoj misiji u DR Kongo, izvor: veb-sajt Vojske Srbije

Na redovno odsluženje vojnog roka u Vojsku Srbije su do 2011. godine bili pozivani samo muškarci. Koliko je ovakva regrutna obaveza diskriminisala muškarce na tržištu rada, toliko je i uticala na stvaranje (odnosno nedostatak) sistemskih preduslova za prijem žena u profesionalnu vojsku (prethodno služenje vojnog roka). Naime, uvođenjem profesionalne vojne službe, prednost u zapošljavanju imali su oni kandidati koji su završili vojnu obuku, pa su žene, za koje obavezna vojna obuka nije postojala, bile na margini. Tokom januara 2009. godine donet je Program obuke kandidata za profesionalne vojnike ženskog pola. Od januara

10 Intervju sa predstavnicima MSP-a o učestvovanju Srbije u multinacionalnim operacijama, BCBP, jun 2010.

11 Strategija nacionalne bezbednosti predviđa angažman samo u mirovnim operacijama UN, dok Zakon o MNO iz 2009. godine ima veći zahvat i obuhvata angažman i u misijama EU i PFP/NATO.

12 Nije bilo sličnih istraživanja koja bi pokazala da li se stav građana promenio od 2005. godine. Međutim, imajući u vidu pojačan angažman MO, VS i MUP-a u mirovnim operacijama, pretpostavka je da je da stav građana o ovom pitanju u ovom trenutku nešto drugačiji.

13 Odluka o usvajanju Godišnjeg plana upotrebe Vojske Srbije i drugih snaga odbrane u multinacionalnim operacijama u 2011. godini. <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/akta_procedura/2012/145-12Lat.zip>.

2009. godine, kada je počela obuka kandidata za profesionalne vojnike ženskog pola, do septembra 2010. godine realizovana je obuka za 725 kandidatkinja. Proces prelaska na profesionalnu vojsku odvija se uporedo sa uključivanjem žena u redove vojske. Danas u VS ima oko 13% žena (19,1%)¹⁴, a ministar odbrane je, tokom obraćanja medijima, izjavio da ovaj procenat predstavlja „opšte prihvaćen standard“.¹⁵ Sistemski problem predstavlja to što uključivanje žena u redove vojske relativno kasni (u poređenju sa uključivanjem žena u policiju), kao i to što je Vojna akademija kasno otvorena za kadetkinje. Prva generacija oficirki, koja je školovanje započela 2007. godine, diplomirala je na Vojnoj akademiji tek 2011. godine. Zbog ove činjenice procenat žena koje u vojsci zauzimaju pozicije na kojima se donose odluke neznatan je, jer su te pozicije uslovljene godinama staža i školovanjem na Vojnoj akademiji, koja je doskora bila zatvorena za žene.

Sistemske prepreke za veće učestvovanje žena u MNO

Sistemske prepreke otežavaju veće učestvovanje žena u mirovnim misijama. Naime, da bi neko bio poslat u vojnu misiju, potrebno je da ima oficirski ili podoficirski čin i minimum šest godina staža¹⁶, a da bi bio poslat u policijsku misiju¹⁷, treba da u nacionalnoj službi provede pet godina. Vojne uslove su do sada zadovoljavale samo pripadnice sanitetskih timova, jer su medicinske ustanove otvorene za žene, pa se na Vojnomedicinskoj akademiji (VMA) nalazi veliki procenat žena. Do sada su bile angažovane 23 pripadnice MO i VS, od čega 1 lekarka i 22 medicinske sestre, a dobile su 29 mandata. Četiri pripadnice MO i VS na sopstveni zahtev bile su angažovane u dva mandata, a jedna pripadnica MO bila je angažovana čak tri puta.

S obzirom na to da su prve potporučnice završile Vojnu akademiju tek 2011. godine¹⁸, u mirovne misije moći će da budu poslate tek za koju godinu kada budu ispunjeni formalni uslovi. Sa druge strane, njihove koleginice u policiji „imaju duži staž“, te ispunjavaju formalne uslove za učestvovanje u mirovnim misijama. Jedan od razloga nedovoljnog učestvovanja žena u operativnom sastavu mirovnih operacija UN predstavlja činjenica da one čine mali procenat operativnog sastava vojske i policije – u sastavu Vojske Srbije žene čine svega 8% od ukupnog broja zaposlenih profesionalnih vojnika, dok u policiji žene čine nešto više od 7% uniformisanog sastava. Ovakva situacija može biti promenjena ukoliko u narednom periodu bude bila primenjena pozitivna diskriminacija. To znači da je, prilikom izbora kandidata i kandidatkinja za učestvovanje u misijama, potrebno aktivno promovisati rodno senzitivnu politiku, odnosno dati prednost ženama u odnosu na muškarce kako bi se povećala zastupljenost žena u mirovnim misijama u skladu sa odredbama NAP-a.¹⁹

Jednu od prepreka za slanje profesionalnih jedinica u misiju predstavlja i nedovoljna interoperabilnost. Ona se ogleda u nedovoljnom poznavanju stranog jezika. Kako je učestvovanje srpskih „mirovnjaka“ skromno, neophodno je da svi učesnici odlično vladaju engleskim jezikom.²⁰ Stoga su na Vojnoj akademiji intenzivirani kursevi stranih jezika (uz sve nedoslednosti oko izbora kandidata za usavršavanje), dok je policija pomoću donacije OEBS-a pokušala da kratkoročno reši ovo pitanje.²¹

14 Prema podacima BCBP-a iz septembra 2011. godine procenat žena u MO i VS u odnosu na ukupan broj zaposlenih u MO i VS u septembru 2011. godine iznosio je 0,2% žena oficira, 0,1% žena podoficira, 16,0% žena civilnih lica, 2,8% žena profesionalnih vojnika, tj. ukupno 19,1% žena od ukupnog broja zaposlenih u naznačenom periodu.

15 „Šutanovac: u Vojsci Srbije 13,62% žena.“ *Tanjug*, 6. 12. 2011. <<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/294127/Sutanovac-U-Vojsci-Srbije-1362-odsto-zena>> 27. 2. 2012.

16 „Pravilnik o kriterijumima za izbor i način izbora pripadnika Vojske Srbije i zaposlenih u Ministarstvu odbrane koji se pripremaju i obučavaju za učešće u multinacionalnim operacijama i načinu izdavanja sertifikata o osposobljenosti.“ *Službeni vojni list*, 10/10–121, Beograd, 2010.

17 „Pravilnik o uslovima i načinu izbora policijskog službenika koji se upućuje na rad u inostranstvo i o njegovim dužnostima, pravima i odgovornostima za vreme vršenja službe u inostranstvu.“ *Službeni glasnik RS*, br. 5/07, Beograd, 2007.

18 U prvoj generaciji upisanih kadetkinja (školska 2007/2008) školovanje je završilo 19 devojaka.

19 Nacionalni akcioni plan predviđa da se učestvovanje žena u MNO do 2015. godine poveća na 30%. Za sada to predstavlja teško ostvariv cilj, jer u operativnom sastavu vojske i policije postoji mali procenat žena.

20 Kada se upućuje veći kontingent, veličine čete ili bataljona, nije neophodno da svi učesnici znaju strani jezik. Videti više o primeru Rumunije u tekstu: Milošević, Marko. „Stidljivim korakom na veliku scenu: izazovi i prepreke učešća Srbije u multinacionalnim operacijama.“ *Bezbednost Zapadnog Balkana – Multinacionalne operacije*, godina 5, broj 16, Beograd: Centar za civilno-vojne odnose, 2009: 3–13.

21 Intervju sa saradnikom Misije OEBS u Srbiji tokom istraživanja *Izazovi povećanog učešća Srbije u multinacionalnim operacijama*, sprovedenog tokom 2009. godine

Lična motivacija

Iako profesionalna vojna lica i policijski službenici imaju obavezu da učestvuju u misijama, regrutovanje se u vojsci i policiji i dalje vrši po principu dobrovoljnosti. Studiozno istraživanje vezano za motivisanost žena da učestvuju u MNO, MO, VS i MUP-u još uvek nije sprovedeno, ali je na osnovu intervjua sa učesnicima mirovnih operacija moguće izvesti neke zaključke.

Prvi razlog za (ne)učestvovanje u MNO subjektivne je prirode. Smatra se da učestvovanjem u misijama žene i muškarci mogu da steknu stručna znanja i da se usavršavaju. Takođe, učesnici misija u prilici su da obavljaju veliki broj poslova koje nisu obavljali u matičnoj instituciji. Ipak, neretko se povratnici iz misija suočavaju sa komentarima svojih kolega „da su išli u misiju samo da zarade pare“²².

Na donošenje odluke o učestvovanju u misiji često utiče i (ne)mogućnost napredovanja u karijeri. Učesnicima vojnih i policijskih misija nije garantovano da će napredovati u karijeri iako su se usavršavali tokom boravka u misijama. Štaviše, dešava se da zbog učestvovanja u misiji propuste unapređenja ili funkcionalno raspoređivanje na bolja radna mesta. Iskustvo stečeno u misiji predstavlja resurs koji nije adekvatno iskorišćen u vojsci i policiji, pa je prenošenje znanja i iskustava na narednu grupu (ili na naredne potencijalne kandidate) i donošenje odluka unutar sistema uglavnom bilo plod lične inicijative učesnika misija, a ne obavezna procedura u vojsci i policiji. Sistem odbrane i bezbednosti ne prepoznaje koristi koje matične institucije mogu da imaju od učestvovanja u misijama, već sve ostaje na propagandnoj aktivnosti od koje, dugoročno, ni država, ni društvo, ni zaposleni nemaju veće koristi (Milošević 2009: 3–13).

Bitan razlog zbog kog se žene ne opredeljuju za odlazak u misiju predstavlja odvajanje od porodice i nedostatak institucionalne podrške porodici čiji jedan član/članica učestvuje u MNO. S obzirom na to da misije traju šest meseci ili godinu dana, ženama koje se u našem društvu najviše staraju o porodici to predstavlja razlog da se ne prijavljuju za odlazak u misiju. Sa druge strane, institucije nisu razvile mehanizme podrške porodici zaposlenih koji idu u misije. Neki od mehanizama podrške mogli bi biti skraćene radnog vremena ili odustvo drugog roditelja sa posla radi brige o porodici ukoliko je suprug/a zaposlen/a u istoj instituciji, ili ugovor sa drugim poslodavcem koji bi omogućio ove olakšice.

Predrasude i stereotipi o ženama

Predrasude i stereotipi predstavljaju izazov za žene koje žele da se angažuju u MNO, jer su vezani za omalovažavanje ili osporavanje njihovih radnih sposobnosti.

U policiji su žene prisutne duže nego u vojsci, pa su zato bolje integrisane nego što je to bio slučaj na početku njihovog angažovanja u plavoj uniformi. U vojsci ovaj proces još uvek traje. Prva iskustva policajki karakterisao je paternalistički odnos u kome su kolege „čuvale“ policajke, davale im lakše zadatke ili su ih u opasnijim akcijama ostavljale u kolima. Posledicu ove prakse predstavlja lažni utisak o ženskoj nesposobnosti, a kolegice koje su čuvale kola pogrdno su bile nazivane „lavlje kandže“ (sigurnosne brave za automobile).²³ Stavovi njihovih kolega (na početku integracije žena u policiju) varirali su – neke se policajke trude, dok se druge „izvlače“, a to utiče na percepciju o ženama u policiji. *Jedni ih udaraju da budu normalne, a drugi ih razmazuju i prave od njih debile. Kada policajke dobro rade svoj posao, to se smatra normalnim, ali kada jedna policajka loše obavi posao, onda se to generalizuje na sve žene.*²⁴ Nasuprot tome, rodna perspektiva uopšte nije uključena u ocenjivanje kada su muškarci u pitanju.

22 Podatak iz intervjua sa učesnicima misija, CCVO, septembar 2009. godine.

23 Stamenić S. i dr. „Pretresi me nežno.“ *Vreme* 649, Beograd 2003. <<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=342903>> 28. 2. 2012.

24 Isto.

U vojsci je integracija žena bila praćena velikom medijskom pažnjom, to jest kampanjom koja je promovisala učestvovanje žena u sistemu odbrane.²⁵ Pored spotova kojima se pozivaju kandidati za profesionalne vojnike, a u kojima se pojavljuje mešoviti sastav, VS na svom veb-sajtu promovise i priče o uspešnim ženama u vojsci.²⁶ Ipak, stavovi naših sagovornika iz VS²⁷ oslikavaju tradicionalni skup vrednosti. Svoju rezignaciju zbog neshvatanja važnosti učestvovanja u mirovnim misijama jedan ispitanik formulisao je rećima: „Treba da proće još par godina da ovaj sloj starijih oficira, koji odlučuju, ode u penziju, a da sadašnji srednji sloj – potpukovnici i majori, koji su počeli priću o misijama, dođu na njihova mesta. Onda ćeš imati osobu sa iskustvom koja odlučuje o tome šta je prioritet misije i šta treba da se radi. A sada ti prekomanduju nekog pukovnika pred penziju i šta on zna.“ Isti ispitanik, kada je bio upitan o odnosu prema ženama u vojsci, tvrdi: „Gde da ih smestim? Zasebno? Pa odakle mi ti uslovi? Pa kad su nas na Kosovu bombardovali, ja ne bih imao gde da ih sklonim a da im obezbedim poseban smeštaj, svi smo bili na jednom mestu! A one bi da odlučuju, a neće sa nama u blato. E pa ne ide tako...“²⁸ Sa druge strane, pripadnik medicinskog osoblja u misiji u Čadu²⁹ nije imao nikakvih zamerki na rad koleginica u njegovoj misiji. Naprotiv, komandant misije je pohvalio MEDEVAC tim za doprinos uspehu misije. Činjenica da je u pitanju medicinski tim, u kome mešoviti sastav nije novina, govori u prilog tezi da „su žene u misiji prisutne ne zato da bi bio zadovoljen sistem kvota, već zbog toga što su dobre u onome što rade“. Ni pripadnici policije u sprovedenom istraživanju nisu uputili zamerke radu svojih koleginica.³⁰ Uputno je pretpostaviti da vreme utiče na veći stepen socijalizacije i profesionalno potvrđivanje žena u (tradicionalno shvaćeno) muškim profesijama.

Novi izazovi i posledice koje oni imaju na primenu Rezolucije SB 1325

Problemi mirovnih misija vezani su i za ukljućenje civila u misije. Intenzivno se razmišlja o slanju tzv. funkcionalnih specijalista – civila (inženjera, agronoma, pedagoga itd.) u mirovne misije, što otvara veće mogućnosti za inkluziju žena koje su stekle stručni kredibilitet u svojim profesijama. Pored toga, usvajanjem NAP-a Srbija se obavezala na to da ispunjava i neke odredbe tog plana, među kojima značajno mesto zauzimaju i savetnici/savetnice za rodnu ravnopravnost u mirovnim misijama. Savetnici/savetnice za rodnu ravnopravnost u mirovnim misijama još uvek nisu imenovani, niti upućeni u bilo koju misiju. Za sada, u našem sistemu postoje samo savetnice za rodnu ravnopravnost ministra odbrane i unutrašnjih poslova. Jedan od njihovih zadataka biće i zagovaranje većeg angažmana žena u misijama (Odanović 2011: 20). Ovo pitanje je definisano i u NAP-u (2010: 38), gde se kao cilj za period od 2010. do 2013. godine navodi i povećanje učestvovanja žena u MNO na minimum 30%. Imajući u vidu zakonske odredbe koje definišu kriterijume za učestvovanje u misijama, ovaj cilj nije dostižan u navedenom roku.

Postavlja se pitanje kakav uticaj na misije to može imati i, još važnije, kakve posledice to može imati na primenu rezolucije 1325. Problem, pre svega, leži u tome što, zbog nepostojanja strategije spoljne politike, nije jasno određeno čemu misije služe. Istraživanja javnog mnjenja pokazuju slabu podršku učestvovanju u mirovnim misijama, a u parlamentarnim debatama često se spominje i druga rezolucija, rezolucija 1244, prema kojoj srpske snage treba da se, pod mandatom UN, vrata na Kosovo.³¹ Ovaj argument parlamentarna opozicija često koristi kada glasa protiv odlaska u misije. Pored toga, činjenica da se iskustava stećena u misijama ne prikupljaju sistemski i sistematićno govori o tome kakav je odnos institucija prema iskustvima iz misije. O tome nabolje svedoće učesnici misija.

25 Spotovi „Budi profesionalac“ na sajtu Ministarstva odbrane. <<http://www.budiprofesionalac.rs/spotovi.html>> 5. 3. 2012.

26 Veb-sajt Vojske Srbije, stranica posvećena ženama u vojsci. <http://www.vs.rs/index.php?women_in_saf=true> 28. 2. 2012.

27 Veći broj intervjuisanih ispitanika tokom realizacije projekta Izazovi povećanog ućešća Srbije u multinacionalnim operacijama, raćenog tokom 2009. godine, ali i iskazi ispitanika tokom 2010. i 2011. godine.

28 Iz intervjua sa učesnikom mirovnih misija, decembar 2011. godine

29 Intervju sa ispitanikom tokom realizacije projekta *Izazovi povećanog ućešća Srbije u multinacionalnim operacijama*, voćen sredinom 2009. godine

30 Treba imati u vidu da je fokus istraživanja bio na problemima učestvovanja u misijama, a da politika rodne ravnopravnosti predstavlja tek jednu od dimenzija učestvovanja u misijama, te sa rezervom treba uzeti stav o nepostojanju kritika na račun koleginica.

31 „Nagraćeni srpski plavi šlemovi“ *Kurir*, 26. 2. 2012. <<http://www.kurir-info.rs/vesti/nagraćeni-srpski-plavi-slemovi-186036.php>> 5. 3. 2012. godine. Treba obratiti pažnju na komentare ćitalaca o Kosovu, koje se u tekstu ne spominje.

Zaključak

Na osnovu do sada pobrojanih sistemskih preduslova, kao i na osnovu percepcije uloge žene u sektoru bezbednosti, učestvovanje žena u mirovnim misijama predstavlja poseban problem, a od žena se očekuje mnogo više nego od njihovih kolega. Bojazan, naime, leži u tome da se slanje žena u misije može protumačiti kao PR aktivnost resornih ministarstava, koja ne bi doprinela ni misiji (nedostatak iskustva za slanje u misiju bi u tom slučaju bi ključni argument protiv slanja), ni uključenju žena (stvaranje negativnog imidža u slučaju da dođe do nekih problema koji bi bio generalizovan na sve žene). To bi predstavljalo dodatni pritisak na učesnice misija da se dokažu i kao vojnici i kao „vojnkinje“.³² Izjava jedne učesnice u misijama govori o potrebama u misiji: “Nisu meni bitne kvote, već da osoba zna da radi svoj posao, bila ona muško ili žensko.”³³ Na ovaj način postiže se funkcionalnost misije, a unutar misije prepoznaje se i doprinos žena. Ukoliko u misiji dođe do nekog propusta ili greške, a napravi ga žena, on se rodno kvalifikuje. Ukoliko takav propust napravi muškarac, rodna kvalifikacija izostaje. Kada pak govorimo o uspesima, nailazimo na manjak pozitivne diskriminacije. Kada je u grupi od nekoliko zaslužnih vojnika i policajaca predsednik Srbije odlikovao policijsku službenicu Biljanu Lazarević, za njenu promociju dobrim delom bile su odgovorne nevladine organizacije, dok je resorno Ministarstvo jednako hvalilo sve zaslužne policajce. Imajući u vidu potrebu sprovođenja NAP-a, na šta se Srbija obavezala, te sve moguće doprinose koje bi uključenje žena moglo doneti Srbiji, neophodno je razviti i ojačati promotivne mehanizme uključenja žena u misije. Za profesionalnu potvrdu (koja je za žene stroža!) neophodno je odabranim učesnicama obezbediti intenzivnije treninge kako bi „uhvatile korak“ sa svojim kolegama. One bi trebalo da i u Srbiji, kao i drugde, dobiju priznanje za svoj rad, i to ne zbog toga što su žene, već zbog kvaliteta svog rada. Uostalom, i prvi koraci prvih generacija policajki bili su dodatno opterećeni stereotipima i društvenim očekivanjima. Danas pak pripadnice policije više niko ne zove „lavljim kandžama“.

32 Trebalo bi da dokažu i da su profesionalno dorasle svojim kolegama i da su kao žene podložnije kritikama i oštrijim kriterijumima nego njihove kolege.

33 Iskaz ispitanice tokom intervjua u vezi sa učestvovanjem u misijama, BCBP, 2012.

Literatura

1. Bertolazzi, F. *Women with a Blue Helmet: Integration of Women and Gender Issues in UN Peacekeeping Missions*. UN-IN-STRAW. Santo Domingo, 2010.
2. Bjeloš, M. *Kvote u sektoru bezbednosti u Srbiji – ograničenje ili podsticaj za žene?* Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2012.
3. *DPKO Policy Directive: GenderEquality in Peacekeeping Operations*. New York: UNDPKO, 2006.
4. Glušac, L. „Humanitarne intervencije u konceptu ljudske bezbednosti.“ *Bezbednost Zapadnog Balkana – Multinacionalne operacije*, godina 5, broj 16, 2009: 80–92.
5. Lyytikainen, M. *Gender Training for Peacekeepers: Preliminary Overview of UN Peace Operations*. UN-INSTRAW Gender, Peace and Security Working paper 4, Santo Domingo, 2007.
6. Marks, R. T. and Denham, T. (eds). *A Roundtable on Police and Gendarmerie Women in Peace Operations*. Abuja: Pearson Peacekeeping Centre, 2006.
7. Milošević, M. „Stidljivim korakom na veliku scenu: izazovi i prepreke učešća Srbije u multinacionalnim operacijama.“ *Bezbednost Zapadnog Balkana – Multinacionalne operacije*, godina 5, broj 16, 2009: 3–13.
8. Ministarstvo odbrane. *Doktrina Vojske Srbije*, 2010 dostupno na <<http://www.vba.mod.gov.rs/Doktrina-Vojske-Srbije-kraj.pdf>>
9. Narodna skupština RS. *Strategija nacionalne bezbednosti*. Službeni glasnik 88-09, Beograd, 2009.
10. Narodna skupština RS. *Zakon o upotrebi Vojske Srbije i drugih snaga odbrane u multinacionalnim operacijama van granica Srbije*. Službeni glasnik 88-09, Beograd 2009.
11. Narodna skupština RS *Odluka o usvajanju Godišnjeg plana upotrebe Vojske Srbije i drugih snaga odbrane u multinacionalnim operacijama u 2011. godini*. <http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/akta_procedura/2012/145-12Lat.zip>.
12. Odanović, G. „Učestvovanje žena u mirovnim operacijama Ujedinjenih nacija.“ *Bezbednost Zapadnog Balkana – Multinacionalne operacije*, godina 5, broj 16, 2009: 73–80.
13. Pampel Conaway, C. and Shoemaker, J. *Women in United Nations Peace Operations: Increasing the Leadership Opportunities*. Women in International Security, Georgetown University, 2008.
14. Porter, E. *Peacebuilding – Women in International Perspective*. New York: Routledge, 2007.
15. „Pravilnik o kriterijumima za izbor i način izbora pripadnika Vojske Srbije i zaposlenih u Ministarstvu odbrane koji se pripremaju i obučavaju za učešće u multinacionalnim operacijama i načinu izdavanja sertifikata o osposobljenosti.“ *Službeni vojni list* 10/10–121, Beograd, 2010.
16. „Pravilnik o uslovima i načinu izbora policijskog službenika koji se upućuje na rad u inostranstvo i o njegovim dužnostima, pravima i odgovornostima za vreme vršenja službe u inostranstvu.“ *Službeni glasnik RS*, br. 5/07, Beograd 2007.
17. Savković, M. *Ka novom modelu finansiranja učestvovanja Srbije u MNO*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2011. (neobjavljen policy paper)
18. Skjelsbaek, I. and Smith, D. (eds). *Gender, Peace & Conflict*. Oslo: PRIO, 2001.
19. Stamenić, S. i dr. „Pretresi me nežno“. *Vreme* 649, Beograd, 2003.
20. Stojanović, S. i Kesada, K. (ur.). *Rod i reforma sektora bezbednosti u Srbiji*. Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2010.
21. United Nations. *Report of the Panel on UN Peace Operations*. 2000. <http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/>.
22. Vlada Republike Srbije. *Nacionalni akcioni plan za primenu rezolucije 1325 u Srbiji – Žene, mir i bezbednost*. Službeni glasnik, 2010.

Predlog praktične politike (Policy Paper) je analitički rad u kome autor argumentovano predlaže rešenja za aktuelne probleme iz oblasti bezbednosti. Forma i sadržaj radne studije je isključiva odgovornost autora. Stavovi iskazani u tekstu publikacije ne moraju nužno odražavati stanovišta Beogradskog centra za bezbednosnu politiku.

Beogradski centar za bezbednosnu politiku (od 1997. do juna 2010. godine poznat pod nazivom Centar za civilno-vojne odnose) nezavisni je istraživački centar koji radi na unapređenju bezbednosti građana i društva. U središtu interesovanja BCBP nalaze se politike koje kao cilj imaju poboljšanje ljudske, nacionalne, regionalne i međunarodne bezbednosti, posebno konsolidaciju reforme sektora bezbednosti i integraciju zemalja Zapadnog Balkana u evroatlantsku zajednicu. Svoje ciljeve BCBP ostvaruje istraživanjem, analiziranjem, predlaganjem praktične politike, javnim zastupanjem, obrazovanjem, izdavačkom delatnošću, stručnom podrškom reformama i umrežavanjem svih relevantnih aktera u bezbednosnu zajednicu.

Autor: Marko Milošević

Urednica: Maja Bjeloš

Lektura: Tatjana Hadžić

Dizajn: Marko Marinković

ISBN 978-86-6237-028-0

Ovaj tekst predstavlja deo rezultata projekta "Podrska sprovođenju Nacionalnog akcionog plana za primenu Rezolucije 1325 – ka rodno odgovornom sektoru bezbednosti", čije sprovođenje je bilo moguće uz finansijsku podršku UN Women (www.unwomen.org).